

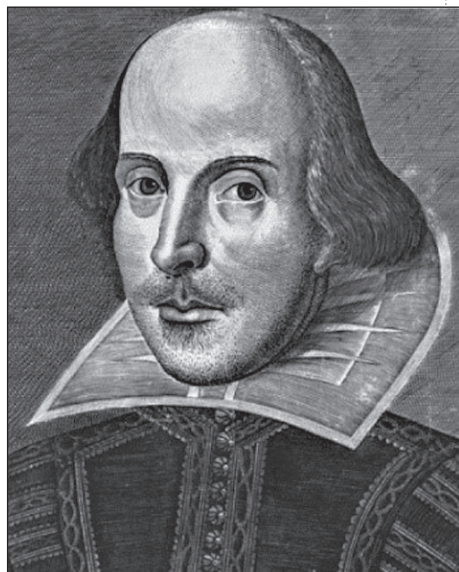
BARBARA KOVAČEVIĆ

Shakespeare i Cervantes

U prošleme broju *Hrvatskoga jezika* tragajući za etimologijom frazema *bura u čaši vode* spomenuli smo da u okviru istoga značenjskog polja možemo promatrati i frazeme *mnogo (puno) vike nizašto* i *tresla se brda, rodio se miš*. Frazem *mnogo (puno) vike nizašto* prema definiciji iz *Hrvatskoga frazeološkog rječnika* (Menac, Fink-Arsovski, Venturin 2014.) označuje uzrujavanje bez razloga (povoda) ili nepotrebnu zbrku (konfuziju), dok je uz frazem *tresla se brda, rodio se miš* navedeno značenje 'činilo se da će se dogoditi nešto strašno, a zapravo su posljedice bile minimalne; mnogo vike nizašto'. Iako se navedeni frazemi značenjski preklapaju jer označuju veliko uzbuđenje bez pravoga povoda ili uzrujavanje bez pravoga razloga, u svojim su ostvarajima privukli i neke druge značenjske nijanse. Njihova je međusobna značenjska povezanost uočljiva i u činjenici da je u rječničkoj definiciji frazema *tresla se brda, rodio se miš* naveden i frazem *mnogo vike nizašto*.

Frazem *mnogo vike nizašto* pripada u prvome redu skupini frazema koji svoju proširenost u mnogim svjetskim jezicima mogu zahvaliti književnim djelima koja su ih lansirala u frazeološku orbitu. To je skupina frazema koje Elisabeth Piirainen spominje u svojoj knjizi *Widespread Idioms in Europe and Beyond – Toward a Lexicon of Common Figurative Units* (2012: 321), koji su zasnovani na književnim djelima, među koje ubraja sljedeće frazeme: *boriti se s vjetrenjačama* (protiv vjetrenjača), *bura u čaši vode, od drveća ne vidjeti šume* (šumu), *kula bjelokosna, <samo> preko mene mrtvoga* (mrtva), *kostur u ormaru, zakon džungle, zakopati ratnu sjekiru, popušiti/pušiti lulu mira <s kim>, posljednji Mohikanac, poslati u vječna lovišta koga, vrh ledenjaka* (ledenoga brijega, sante leda, ledene sante)...

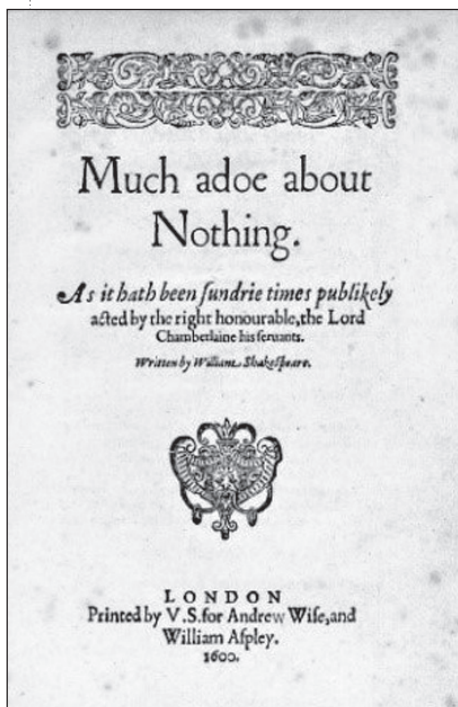
Posebno mjesto u tome nizu pisaca koji su svojim književnim stvaralaštvom i jezičnom inventivnošću podarili dojmjljive izraze koji su se tijekom vremena frazeologizirali pripada engleskom dramatičaru i pjesniku Williamu Shakespeareu (1564. – 1616.). To ne znači nužno da je sam Shakespeare tvorac tih izraza, poslije i frazema, on je zasigurno zaslužan za njihovo širenje u mnogim europskim i svjetskim jezicima jer su njegova dramska djela prevedena

na mnogo jezika i izvode se sve do današnjih dana. Iako su mnogi Shakespeareovi frazemi, npr. *the rest is silence, the wish is farther to the thought, come what may come, love's labour's lost, the milk of human kindness...*, sporadično pronašli svoje istovrijednice u svjetskim jezicima, u hrvatskome frazemeskom fondu danas nalazimo one koji su široko rasprostranjeni kao što su to: *nešto je trulo u državi Danskoj, mnogo (puno) vike nizašto, početak kraja, smijeh kroz suze, zub vremena, biti ili ne biti...*

Frazem *mnogo (puno) vike nizašto* vjerojatno je već bio u uporabi u Shakespeareovo doba, a svoju je popularnost stekao kao naslov njegove komedije *Much Ado About Nothing*, koja je nastala negdje oko 1600. godine. Ta je komedija puna intriga, kleveta i zabuna, a na kraju ljubav i istina pobjeđuju nad obmanom i lažima. Riječ *Ado* Shakespeare upotrebljava u značenju 'posao' ili 'aktivnost' i upravo je ta riječ u prijevodnim istovrijednicama frazema doživjela najviše promjena. Tako bi se istovrijednice toga frazema mogle svrstati u dvije osnovne skupine. U prvoj se skupini nalaze frazemi koji su bliži književnikovim citatima i u kojima se pojavljuju istovrijednice riječima *Ado* ('posao, aktivnost') ili *Fuss* ('strka, zbrka'), pri čemu govorimo o norveškome, švedskome i danskome jeziku (Piirainen 2012: 355). U drugoj se skupini nalaze frazemi u kojima je došlo do zamjene s riječju *Noise* ('buka, galama'), iz čega bi se moglo zaključiti da je njihovo širenje krenulo iz središta koje je udaljeno od engleskoga izvornika. Tako u njemačkome jeziku imamo istovrijednicu *viel Lärm um nichts*, a u francuskome *beaucoup de bruit pour rien*. Ipak, ima i jezika u kojima se pojavljuju oba navedena koncepta, tj. dva se koncepta preklapaju kao što je to u sjevernofrizijskome, nizozemskome i latvijskome jeziku.

Također, postoje na europskoj frazeološkoj karti i oni jezici koji odstupaju od izvornoga frazeomodela iako ostaju u istome konceptu. Pretpostavka je da su dva starija oblika frazema, koja na engleskome glase *much noise and few nuts* (doslovno: mnogo vike i nekoliko oraha) i *much cry but little wool* (doslovno: puno plakanja (blejanja), ali malo vune), utjecala na nastanak novih frazema. Tako s jedne strane imamo u španjolskome – *ser más (mayor) el ruido que las nueces, mucho ruido y pocas nueces*, baskijskome – *zarata asko eta intxaur gutxi*, katalonskome – *molt soroll i poques nous*, a s druge strane imamo u norveškome – *mye skri kog lite ull*, nizozemskome – *veel geschreeuw en weinig wol*, njemačkome – *viel Geschrei und wenig Wole*, što je podudarno i u irskome, latvijskome i estonskome jeziku. (usp. Piirainen 2012: 355).

Sličan frazemski obrazac u kojemu je u suprotnost postavljeno nešto veliko i važno te malo i beznačajno susrećemo u istome frazemskom konceptu i u drugim europskim jezicima. U švedskome jeziku doslovno se uspostavlja veza između *puno razgovora i malo radionice*, u retoromanskome između *puno govora i malo u hlačama*, u katalonskome između *puno buke tanjura i malo mesa*, u lužičkosrpskome između *mnogo buke i maloga vjenčanja*, u baskijskome između *mnogo buke i malo kiše*...

I tko zna s koliko bi nas frazema Shakespeare još počastio da nije umro u svojim pedesetim godinama, točnije 1616. godine. Iste je godine svijet napustio još jedan veliki književnik – španjolski pisac Miguel de Cervantes y Saavedra (1547. – 1616.). U 53 europska jezika postoji glagolski frazem *boriti se s vjetrenjačama* (*protiv vjetrenjača*) ili imenički frazem *borba* (*bitka*) *s vjetrenjačama* (*protiv vjetrenjača*), koji su utemeljeni upravo na motivu iz njegova roman *Bistri vitez don Quijote od Manche*. To je svakako jedan od prvih modernih romana koji je inovativnim pristupom prema likovima, ispreplitanjem stvarnosti i mašte te kritikom društva postavio temelje za razvoj žanra. Prvi dio romana napisan je 1605. godine, a drugi 1615. godine i Cervantes u njemu donosi kompleksne likove sa svim manama i vrlinama, a istražujući ljudsku prirodu, snove, ideale i sukob sa stvarnošću pokazuje psihološku dubinu svojih likova. U njemu naslovni junak vitez Don Quijote sa svojim vjernim štitonošom Sancho Panzom doživljava brojne avanture, a u jednoj od svojih maštovitih zabluda započinje očajničku borbu protiv niza vjetrenjača koje mu se pričinjaju kao strašni divovi. Sancho Panza ga pokušava razuvjeriti, ali Don Quijote odbija poslušati zdrav razum. Kad se u napadu s kopljem na svojem viteškom konju zaletio na jednu od vjetrenjača, vjetar je pokrenuo krilo vjetrenjače u koje je bilo zabodeno koplje te ga odbacio na zemlju. Iz te je imaginarne bitke izašao povrijeđen, poražen i ponižen, ali je i dalje vjerovao da nije pogriješio i da je za njegov neuspjeh kriv netko drugi. U ispreplitanju tragičnih i komičnih elemenata prikaza, borba s vjetrenjačama simbolizira sukob stvarnosti i mašte te sukob nerealnoga i realnoga. Na temelju tih detalja priče vidimo kako je došlo do nastanka frazema *boriti se s vjetrenjačama* (*protiv vjetrenjača*), čije je globalno značenje ‘voditi uzaludnu borbu, beskorisno se truditi, uludo trošiti svoje snage’. Obično se upotrebljava za karakterizaciju osoba koje se bore za plemenite ideale koji nisu ostvarivi,

koje troše vrijeme na ideje koje nisu ni praktične ni važne, koje se suočavaju s umišljenim zlom ili ulaze u sukob sa zamišljenim protivnikom.

Popularnost Cervantesova romana, ali i njegova slikovita i dojmpljiva tragikomična bitka s vjetrenjačama pridonijela je tomu da se frazem brzo proširio među europskim obrazovanim slojevima, a i danas nalazimo njegove istovrijednice, kako je već rečeno, u 53 europska jezika: engleskome – *to tilt at windmills, to fight against (with) windmills*, njemačkome – *gegen (mit) Windmühlen kämpfen*, francuskome – *se battre contre les moulins à vent*, talijanskome – *combattere contro i mulini a vento*, španjolskome – *arremeter contra los molinos de viento, luchar contra molinos de viento*, ruskome – *бороться (сражаться) с ветрными мельницами*, češkome – *bojovat s větrnými mlýny, bojovat proti větrným mlýnům*, poljskome – *walczyć z wiatrakami*... (Piirainen 2012: 358–360). Iz navedenih primjera uočljivo je da u nekim istovrijednicama postoji variranje prijedloga, tj. sintaktičko variranje, kao što je to prisutno i u hrvatskome jeziku – *boriti se s vjetrenjačama (protiv vjetrenjača)*. Glagoli koji se upotrebljavaju mogu se svrstati u dvije skupine: u prvoj se skupini nalaze glagoli sa značenjem ‘boriti se’ koji asociraju na sportsku borbu (kao što je to npr. u švedskome *slåss*, francuskome *se battre*, rumunjskome *se bate*, ruskome

сражаться) ili sa značenjem ‘hrvati se’ (kao što je to npr. u portugalskome *luchar*, ruskome *бороться*, slovačkome *bojovat*). U drugoj skupini nalaze se glagoli sa značenjem ‘napasti (kopljem)’, koji se i slikovno podudaraju sa Cervantesovim književnim predloškom (kao što je to npr. u španjolskome *arremeter* ili engleskome *to tilt*). Također, i frazemska značenja koje je uvijek objedinjeno u istome polju može u istovrijednim frazemima od jezika do jezika varirati, tj. značenjski fokus može biti s jedne strane na neuspjehu, gubitku borbe, isticanju zamišljenih prepreka ili poteškoća, a s druge strane na uzaludnosti stvari, gubitku vremena i energije (Piirainen 2012: 358–361).

Iako je frazem u većini jezika glagolski, on se kao i u hrvatskome jeziku može ostvariti i kao imenički – *borba (bitka) s vjetrenjačama (protiv vjetrenjača)*) u značenju ‘borba s nepostojećim protivnikom, uzaludna (nepotrebna) borba’.

